

I quant a l'aspecte sòcio-polític, què significa la convalidació del bisbe mossàrab Joan de Saragossa (209-210) de les donacions fetes a Sant Esteve del Mall, a la Baixa Ribagorça, i en d'altres bandes? Cal endevinar-hi la tensió entre l'església mossàrab i la franca? I, doncs, quan Sisebut d'Urgell signa la dotàlia de la Pobla de Lillet, s'hi féu present o es limità a donar validesa jurídica a una actuació del prevere Servusdei (14-16)? I el ,restaurationis culmen' fou només el coronament d'una obra material, o la integració dels cristians de la Pobla de Lillet en l'església i l'ortodòxia dels francs el 833, només quinze anys després de la mort de Feliu d'Urgell?

Les possibilitats d'aprofundir en el coneixement d'aquells segles tan apassionants, proporcionades per la documentació aplegada i publicada per Ramon Ordeig, són més que evidents. Le'n felicitem, li ho agraïm sense limitacions, i li i ens augurem que aviat arribi el volum (o els volums) que han de completar aquesta obra. *I que ni un crític tiquis-miquis no hi tingui res a dir!*

Josep Perarnau

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)* (Monografies Empordaneses, 1), Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos 1995, LII + 404 pp.

Vet ací una nova obra del Dr. J. M. Marquès i Planagumà, que, com sempre, es presenta plena d'interès per als estudiosos de la nostra Edat Mitjana. Es tracta, en aquesta ocasió, de gairebé un miler de regestos de documents pertanyents a la canònica de Santa Maria de Vilabertran, que té els fons repartits entre l'Arxiu Diocesà de Girona i la Biblioteca de Catalunya, amb una variada tipologia documental i una notable riquesa informativa de tota mena. Prou es veu ja en la introducció de Mn. Marquès, breu, però substancial, que ens explica l'origen del present recull, ens traça la història de l'arxiu antic de la institució, en detalla la classificació dels documents, i fa uns útils i assenyats advertiments sobre problemes de datació dels diplomes, especialment dels corresponents a la cronologia de Lluís el Jove, que no sempre portava el determinatiu ,junior' al costat, i on s'aplica ja, amb èxit, pel que sembla, la nova proposta del Prof. A. M. Mundó, que els anys del regnat dels reis francs, com a mínim des de la fi del primer mil·lenni, començarien tots el 24 de juny.

Les pàgines que segueixen estan destinades a esbossar la història de Santa Maria de Vilabertran; en elles se'ns dóna l'abaciologi; es tracta dels canonges i dels càrrecs comunitaris, i es dedica tot un capítol a estudiar el patrimoni de Vilabertran i el procés de la seva formació. Es consagra també un apartat especial a considerar la projecció exterior de la canònica, com a panteó de gran part dels senyors de l'Alt Empordà durant els segles XI i XII, en primer lloc; però també en les seves relacions amb la diòcesi, en la cura que els canonges tingueren de diverses esglésies rebudes i com a centre de difusió del moviment canonical. Una consideració particular mereix la relació amb Sant Joan de les Abadesses, del qual monestir Pere Rígau, fundador i primer superior de Vilabertran, fou prior i potser no intrús, segons Marquès. I clou, finalment, aquesta introducció un capítol sobre la crisi de la canònica al segle XIII.

Tot seguit comencen els regestos, acompanyats sempre de la transcripció de l'escatocoll (cronograma i signatures). Hi ha alguns casos, però, com el del mateix primer document, en què sols hom té coneixement del diploma per un extracte dels insubstituïbles *Sacra Cathalonie Antiquitatis Monumenta*; en aquests casos, l'autor omet el seu regest. Aquesta manera de procedir potser resta uniformitat a la presentació de l'obra, oimès quan els resums del Dr. Marquès són molt precisos i, pel que sembla, complets. Només alguna vegada hom hauria volgut una precisió major, com en el doc. 7, que consigna la venda d'una vinya per dos sous i quatre diners, vinya de la qual "es donen afrontacions i mides", que malhauradament no es diuen. Llàstima, doncs, que per aquesta omisió no puguem saber el preu del destre quadrat de vinya

al comtat de Peralada l'any 1005, destre que, segons el doc. 36, el 1069 era de set alnes i mig. El mateix amical retret em permeto de fer, per exemple, per als documents 9, 18 i 19.

I és que un dels aspectes informativament més rics d'aquest recull, tal com se'ns el presenta, és precisament el que té a veure amb els preus dels béns concrets. Vegem-ne alguns.

Si considerem el valor dels èquids, hi trobem cronològicament les següents referències: una mula, 10 unces (doc. 29, a. 1062); un mul, 6 lliures de plata (152, 1088); una mula fou empenyorada per 1 lliura de plata (162, 1089); una mula, 2 lliures (186, 1091); un mul, 30 sous de plata (195, 1092); un cavall, 1 lliura de plata (200, 1093); un mul, 3 lliures de plata (247, 1099); dues o tres mules, 10 lliures de plata (255, 1100); una mula és equivalent a un cavall negre i la meitat d'un mas (265, 1101); un palafrè, 1 lliura de plata (266, 1101); un mul, 3 lliures de plata (284, 1105); un mul, 4 lliures de plata (314, 1110); un mul, una sella i un fre, 4 lliures de plata (339, 1111); una mula amb la sella, 4 lliures de plata (347, 1112); un palafrè, 2 lliures de plata (355, 1112); una mula, 30 sous de plata (356, ca.1112); una mula, 50 morabatins (378, 1114); una mula, 3 lliures de plata i 30 sous de plata (379, 1114); un mul, 3 lliures de plata (392, 1117); un mul, 5 lliures de plata (410, 1120); una mula, 20 morabatins (418, 1121); un cavall negre, 70 sous (437, 1124); una mula, 20 sous (440, 1125); un mul i un cavall, 10 morabatins cada un (472, 1131); un cavall, 100 sous (488, 1135); una mula, 20 morabatins (495, 1138); un mul, 20 morabatins (530, 1147); tres cavalls, 1000 sous (595, 1171); un roc i unes armes són empenyorades per 60 morabatins (603, 1176); una mula, 20 sous barcelonesos (717, 1202); una mula, 30 sous (727, 1205).

Sabut és també que aquest bestiar era anomenat de vegades pel seu color, com els cavalls negres que acabem de veure o una mula 'falva' (272, 1102) i una euga 'baucana' (526, 1117). També hi trobem un bou dit 'Laurum' (287, 1105).

Però la documentació aquí regestada també permet de conèixer el preu d'altres béns, com el dels masos. Dos masos foren empenyorats per 30 sous i 16 sous de plata, respectivament (271, 1102); un altre ho fou per 15 sous (349, 1112); un quart, per 7 morabatins d'or (453, 1128); un altre, per 20 morabatins barbarogencs (654, 1190); l'únic mas venut de què tenim constància valgué 500 sous barcelonesos (684, 1195); l'alberga d'un mas, finalment, havia estat empenyorada també per 4 unces d'or de València (195, 1092).

Un camp d'una sesterada de cabuda valgué, a Vilatenim, 3 mancusos barcelonesos (73, 1074). Una espasa fou empenyorada per 10 sous de plata i 6 diners rossellonesos (240, 1098). Una 'guadingia', això és, una manta, valia 1 sou de plata (281, 1105). Una sella 'castellana', 5 morabatins (472, 1131). La definició del violari d'un molí es féu per 20 morabatins (530, 1147). Un altre molí fou empenyorat per 90 morabatins (646, 1188). Un tercer molí fou venut per 200 morabatins (649, 1188). Un castell també fou empenyorat per 200 morabatins (603, 1176). Una cosa de Vilatenim costà 250 sous melgoresos (962, 1291), i un 'baptizatum', és a dir, un sarraf que rebé el baptisme, sense guanyar la llibertat, pel que es veu, fou venut per 200 sous de Barcelona (953, 1288).

Per fer-se una idea més clara del valor d'aquests béns resulten del màxim interès les equivalències monetàries, d'algunes de les quals disposem aquí: les unces de moneda de Barcelona són de 7 mancusos el 1062 (29); una lliura d'argent contenia en cada sou 5 argenços d'argent pur el 1110 (327); però dos anys després cada sou de moneda de Girona valia 5 argenços i mig de plata puríssima (346); 180 sous de diners melgoresos equivalien a 51 sous de plata el 1124 (435); 10 sous de Girona equivalien a 2 morabatins negociadors el 1164 (573); 68 sous comtals es valoraven en 6 morabatins barbarogencs el 1171 (594), i els morabatins es comptaven a raó de 12 sous comtals el 1183 (636).

Tal vegada sigui també significatiu que, el 1128 (451), Guillem Ramon de Cantallops deixés al bisbe de Girona 5 sous de plata perquè celebrés per ell una missa a Vilabertran.

Potser també ens aproximem al preu dels calzes un parell de donatius destinats a la seva fabricació o compra. El primer fou de 30 sous (488, 1135) i el segon de 50 sous de Girona (548, 1154).

Les notícies referents a aspectes artístics, com el suara esmentat, es troben en altres casos. Així, una tal Estefania deixà a Sant Julià de Llerç una escudella per a fer-ne una creu (262, ca. 1100). Pel mateix morí Gaufréd Bastó (o cal llegir Bascó?) llegà cinc lliures de plata a Santa Maria de Cervià, indicació indirecta d'un possible preu també (272, 1102). Bernat Joan lliurà a Sant Joan de Ripoll una sarraïna i alhora unes pedres precioses (538, 1150). Guillem Ramon donà 20 sous comtals a Santa Maria de Vilabertran per a un pòrtic i al bisbe de Girona, el seu anell (543, 1151). Guillem de Fortià féu donació a Vilabertran d'un cavall per a la construcció de la tanca de la canònica, i de les seves copes de plata per al tresor de la mateixa casa (745, 1211). Per últim, vaga la pena de consignar a aquest respecte que Ferrer Salandí, batlle de la vila reial de Figueres, reconegué que els seus antecessors havien pres oliveres de l'abat de Vilabertran per a fer calç per a la construcció del palau, murs i torre que hom feia a Figueres (925, 1280).

No manquen, en aquest recull, tampoc personatges representants del món de la cultura. Un Ramon lector signà autògrafament una donació el 1059 (26). Un Bernat, jutge i cabiscol de Girona, fa acte de presència entre 1083 (105) i 1097 (237). Un Pere cabiscol apareix el 1105 (285). Berenguer cabiscol, el 1118 (400). Ramon cabiscol, nebot d'Arnau Joan, sagristà de la Seu de Girona, del 1121 (416) al 1174 (598). Berenguer, jutge i cabiscol de Girona, del 1130 (469) al 1134 (482). Guillem, cabiscol de Girona, el 1148 (531). Castelló, precentor de Castelló, el 1224 (784). Arnau de Minyana, precentor de Girona, el 1272 (891) i 1273 (901). Cal ressaltar que Cabiscol apareix com a cognom el 1216, amb Ponç Cabiscol, i Dalmau i Guillem des Cabiscol (756). La present documentació també ens facilita el nom de dos precentors de Saragossa: Garcia (555, 1157) i Adam (607, 1176).

Hi ha també uns quants personatges que avantposen al seu nom el títol de mestre, però no estic tan convençut com el Dr. Marquès que aquests formin part sempre del món de l'ensenyament. Els detallo, tanmateix: mestre Bernat (624, 1180); mestre Ponç (655, 1190); mestre Joan, prolífic escriptor de documents, testimoniat entre 1190 (656) i 1218 (768), per bé que caldria comprovar si el mestre que duu el mateix nom i signa autògrafament un diploma de 1236 (800) correspon a la mateixa persona; mestre Guillem (718, 1202); mestre Espeleu (729, 1205); mestre Rotger, clergue, del 1242 (812) al 1244 (817), i mestre Pere de Trullols (849, 1258), per cert, que, en el document en què apareix, hi llegim que l'escriu per manament de 'Pere' de Fonts, notari públic de Peralada, i, immediatament després, aquest notari apareix amb el nom de 'Ponç'.

Dos personatges de 1089, Pere Ramon i Ramon Ponç, signaren també una definició amb el qualificatiu d'escolans (160, encara que, en realitat, aquest és el doc. 159. Aquí hi ha un salt en la numeració dels registres).

A alguns d'aquests personatges els abellia de fer notar la seva superioritat cultural amb la manera singular amb què signaven, com el sacerdot Bertran que ho féu en caràcters grecs en dues donacions posades per escrit per ell (34, 1069 i 46, 1070). Pel que sembla, un tal Estruc també signà en àrab un document de 1280, avui perdut (925).

El repertori de signatures rítmiques que tinc en preparació es veu incrementat, gràcies a aquest recull, amb les següents:

- Scripsit et hoc posuit signum leuita Ioannes (161, 1089 i 177, 1090),
- Arnallus scriptis / fauet archipresbiter istis (254, 1100),
- Raimundus / coraula secundus (254, 1100),
- Hic crucis imposuit signum leuita Iohannes (254, 1100),
- Hoc Berengarius signum post scripti (-rum) notauit (330, 1110),
- Bisullunensis probat hoc leuita Guilielmus (531, 1148),
- Hoc scriptum signo / Gerallus corde benigno (531, 1148; 537, 1149),
- Iste capellanus firmauit scriptum Raimundus (534, 1149),
- Non est indignum / Petri componere signum (618, 1179),
- Guilielmus sacrista / solii (So-) firmans probat ista (de 624, 1180 a 773, 1220),
- Petrus de solio (So-) confirmat ista (628, 1181) i

De solio (So-) scriptis / Petrus firmat (firmans) fauet istis (681, 1194),

Hoc signum dico / Raimundi (-dus?) de Vilarico (de 657, 1190 a 782, 1222. Descarto aquí la vegada que apareix en el doc.546, de 1153, perquè es tracta, versemblantment, d'una data equivocada -aquest diploma és un trasllat-, ja que seria sorprenent tanta longevitat en una persona d'aquesta època -amb plenes facultats, a més, per firmar de pròpia mà-; i no crec que es tracti, tampoc, de dos personatges distints i homònims, un dels quals imitant l'altre. D'altra banda, en una ocasió signa simplement 'Raimundus de Vilarico canonicus', perquè el signatari anterior ho féu així:

Hoc signum dico / B. de Villatenimo (759, 1217 i 764, 1218),

Geraldus presbiter et canonicus probó ista (753, 1213 -on cal esmenar l'incorrecte Gualdus-, i 755, 1216),

Ego Berengarius de Piro / prior Villabertrandi firmo (796, 1234),

Guilielmus de Comellis / probat hoc cira gisa pellis (891, 1272),

E+go Guilielmus de Montenegro / Gerundensis sacrista subscribo (891, 1272).

Potser també sigui interessant de ressaltar entre el petit món de la cultura l'infermer Joan, monjo de Sant Pere de Rodes; l',hospitalarius' Guillem del mateix monestir, tant pot entendre's en el sentit de 'responsable de l'hospital' com en el de 'hostaler', que és el que creuria que té aquí (696, 1199). Ponç de Vilatenim era infermer de Vilabertran el 1272 (894) i Arnau de Vilaclara el 1281 (927); un document anterior, directament referit a aquesta canònica, també parla dels seus metges (846, 1258). Clara de Fonts ocupava el càrrec d'infermera a Sant Feliu de Cadins el 1289 (946).

D'altra banda, són diverses les referències a hospitals, com la 'mansio infirmorum' citada el 1158 (558), l'hospital de llebrosos i el de pobres de 1176 (603), que reapareixen en altres documents (682, 1195; 734, 1208; 745, 1211, i 787, 1230).

Els cantors de què parla Mn. Marquès a la p. XLIV en referència al doc. 97, no em semblen reals, perquè crec que 'cantare' s'hi ha d'interpretar en el sentit de 'celebrar la missa'.

La preocupació per l'educació dels infants afluja qualque vegada en la documentació. El 19 d'agost de 1117 el capellà Bernat Ramon deixà al seu 'nutritus' Pere una feixa i a Santa Maria d'Arles, una terra amb la reserva de violari per a Jaume, 'prebendarius' seu, a qui el seu germà Arnau havia de procurar instrucció (526). El 31 d'agost de 1138 Arnau de Pujols, de Pontós, llegà les seves possessions de Galliners a un nebot 'unde doceatur' (497).

Els resums amb què es presenta la documentació deixa insatisfeta, sols momentàniament -espero-, la curiositat del lector respecte a quines almoines destinà, el 1068, Rodlens per a un llibre per a l'església de Sant Pere de Montagut (32).

No són infreqüents els casos en què els testamentaris disposen que llurs escuders siguin nomenats cavallers a la seva mort (590, 1168; 595, 1171, i 603, 1176). Sembla un premi a la lleialtat per part dels atorgants i la culminació d'un procés d'aprenentatge i de servei per part dels beneficiats. En altres casos, però, sols reben un llegat sense que s'indiqui llur promoció (693, 1196 i 699, 1199).

Ja abans que la institució notarial aparegués a final del segle XII, s'observa que l'escrivent no sempre era el redactor del text del diploma. Prou clar queda en el doc.142, de 1087, on s'especifica «Guilielmus qui hanc scripturam...scripsit», i, després, «compositor uero Iohannes Mironis fuit».

Entre l'onomàstica del present recull crida l'atenció la presència d'un cert nombre de personatges el nom de pila dels quals és també un topònim. Egara, esposa de Ponç Pere, féu una donació el 1069 (40). Plasència fou present al testament del levita Sunifred el 1110 (320). Una Barcelona signà una donació el 1156 (554). Narbona era l'esposa d'un tal Gil el 1165 (577). Perpinyana ho era de Pere Miró el 1172 (597). Peitavina era mare de Guillem Gros el 1180 (624). Girona de Pou era casada amb Besalú el 1207 (732)!. Perpinyà era germà de Guillem Cerul el 1217 (759), potser el mateix Perpinyà de Vilarnau de 1218 (767). Lombarda i els seus

fills reberen un llegat del cavaller Ramon de Figueres el 1242 (812). Una altra Barcelona era filla d'Arnau de Terradell el 1255 (842). Ramon de Rabós definí un home anomenat Espanyol a Vilabertran el 1193 (670).

Sens dubte és un error tipogràfic l',Ennec' que es documenta l'any 1050 (20) en especificar el preu d'un alou en 9 «mancusos manu Ennec legitime pensatos»; es tracta, evidentment, del conegudíssim moneder Eneas (,Ennee'). Per cert, que aquest nom clàssic reapareix en un sots-diaça Guerau Eneas de 1070 (42) i també en dos personatges de 1073 (60), un Eneas i un Miró Eneas, probablement pare i fill.

Entre l'onomàstica segurament també cal destacar l'aparició d'una Clàudia el 1053 (23) i d'una Teresa el 1165 (578), i que, al costat d'un Bec d'argent de Vilanova (643, 1187 i 726, 1204) era possible de trobar-hi un Ramon Cap de porc el 1207 (731).

Pel que fa a l'adaptació dels noms al català actual hom troba algunes petites incongruències, que, si són degudes als originals, haurien merescut algun aclariment o comentari. Al doc. 107, de l'any 1083, hom llegeix al regest que el levita Ramon "Elpericci" fa una donació, però en la transcripció de la seva signatura autògrafa s'hi troba ,Remundus Karanu leuita'.

El mateix succeix al doc. 172, de 1090. Al regest s'hi llegeix que Ermegol i la seva germana Guidenella dita Bruna fan una donació, però a les signatures hi veig ,Ermengardis' i ,Brunichellis cognomento Bruna'.

Al doc. 223, de 1095, surt al regest Esteve Sunifred i a les signatures ,Stephani Sindredi', encara que en aquest cas un ,sic' ens fa previnguts.

Al doc. 236, de 1097, hom parla d'un mas de Pujols, però el text llatí diu ,Puteolis', que hauria d'evolucionar cap a Podols, tal com, d'altra banda, hom veu al doc. 418, de 1121.

Sembla incongruent no mantenir una grafia única per a un mateix personatge, el que provoca entrades distintes a l'índex onomàstic, com és el cas d'Ademar Francó, de 1103 (275), transcrit Azemar Francó al doc. 288, de 1105.

Es justament el tractament fonètic de la -d- intervocàlica, que passa a -s- sonora abans de desaparèixer, el que motiva algunes hipercorreccions per part dels escribes. Així una ,sarraina' per ,sarraina', el 1112 (348); o formes intermèdies d'evolució com ,Buziga', el 1130 (469), que esdevindrà Boïga.

Provoca, sens dubte, desconcert la lectura ,sacrisanta' que acompanya un ,Poncius' de 1107 (297) i que suposo que correspon a ,sacricustos'.

L'espiritualitat del poble es manifesta sovint a partir del segle XII en la institució de confraries. Són diverses les que aquí s'esmenten: la de Tarragona el 1163 (568), la d'Agullana i Orfes el 1165 (579), la de Collell i Oix el 1168 (590), la de Santa Maria de l'Om el 1181 (626) i la de l'Esperit Sant el 1230 (787).

La religiositat de l'època es manifesta també en la documentació de Vilabertran per mitjà dels pelegrinatges, sovint a Terra Santa i, en concret, per a visitar el Sant Sepulcre. Es curiós a aquest respecte el testament del sacerdot Arnau dictat abans d'emprendre el camí a Jerusalem i fet escriure al port de Magalona el 23 de juliol de 1109 (310). Signaren aquest document Bernat Bonfill d'Argentona; Bernat Seniofred i Ramon Guillem de Torrelles de la Salanca, del Rosselló; Guillem Bernat i Ramon Ademar de Cabrera (de Mataró); Pere Vivà, de Cornellà, i Joan Arbert, frener, de Barcelona. Aquests eren els seus homes i testimonis, que anaven amb ell a Jerusalem. I encara signaren Mir Miró i Jofre Ermengol, de Martorelles. Com es veu, es devia tractar d'una mena de viatge organitzat a Terra Santa.

Però els temps i els homes eren força rudes, el que explica que la crònica negra es reflecteixi, ni que sigui tènueament, en els nostres textos. El 1133 Ramon Erimball de Palol confirmà a la canònica de Vilabertran la donació que li havia fet el seu pare Erimball i, al mateix temps, li composà la captura del sacerdot de Vilabertran Adalbert, i els delictes de vessament de vi, trencament de treva i sacrilegi (480). Bernat de Solaseu, empresonat a la masmorra de Cabanes, el 1187, lliurà a l'abat de Vilabertran un camp valorat en 413 sous barcelonesos per tal de sortir-ne.

Pere de Llerç, el 1192, dictà testament ,grauiter uulneratus' (664) i, força anys abans, el 1075, Ramon Adalbert havia mort per unes greus ferides rebudes (78). El 1198, el vescomte Gaufréd de Rocabertí definí les justícies que pretenia tenir al terme de Vilabertran en mà de l'abat Pere i, en concret, de l'homicidi d'Arnau Anyell, pel qual volia pledejar contra la canònica (694). Guillem de Terrades, el 1210, desheretà els seus nebots, i, especialment, el seu nebot Guillem Ramon, perquè, de nit, li havien assaltat la casa (737). El 1274, el cavaller Berenguer de Palol reconegué a l'abat de Vilabertran que li havia fet una gran gràcia en perdonar-li la injúria que ell havia comès en matar les cavalleries que montaven Jaume, prior de Vilabertran, i el canonge Ponç de Vilatenim (907).

Fins i tot l'addicció al joc d'algun desafortunat personatge documenten els nostres textos. La canònica de Vilabertran, entorn de 1112 (356), redimí de penyores les donacions rebudes de Ramon Bernat, clergue de Montagut, del seu nebot Arnau Berenguer i de la mare d'aquest, Oliardis. Alguns dels béns donats havien estat empenyorats a causa d'un deute contret per Arbert, germà del dit Arnau Berenguer, en perdre ,ad lusus tabularum', a Besalú, una mula valorada en 30 sous de plata.

Però no tot són actes truculents i inicis. Els sentiments més purs afloren també de vegades en la prosa sovint monòtona i formulària dels documents jurídics. El 1163, en dictar testament, Ponç Adalbert, després de llegar a la seva filla Guillema el que ell havia rebut de la seva mare, l'encomanà a la custòdia del seu altre fill Guillem, demanant-li que l'estimés i li respectés l'herència ,sicut sororem suam' (568).

No hi ha dubte que un dels aspectes més interessants que ofereix un recull documental antic és el lexicogràfic. La presentació resumida del que ens ocupa redueix, lògicament, les possibilitats d'aquesta aportació. Però Mn. Marquès ha tingut bona cura d'introduir sovint algunes paraules en la forma original dins els seus registos. És possible de veure en elles, per exemple, la diferent denominació que podia rebre una línia de text : ,uersiculo' (133, 1085), ,lineo' (202, 1093) i ,regulo' (231, 1096).

També tenim testimonis diversos noms de camins : una ,karrera uacheril' el 1085 (133), una ,strada calciata' el 1080 (96), una ,strada romanica' el 1091 (183) o ,romegtha' el mateix any (184) o ,uia romenca' el 1111 (342).

El doc. 344 ens dóna una idea força precisa del que podia ésser un ,assentimentum', ja que aquest consistia, el 1111, en un mas, una coromina i una vinya.

El doc. 334, de 1111, testimonia una ,longania', que potser s'ha de llegir ,longaria', però que, en qualsevol cas, sembla referir-se a una ,llenca o feixa'. El doc. 526, de 1117, fa sinònims ,nutritus' i ,prebendarius'. ,Tauega', masmorra, es documenta el 1187 (642). El terme ,patronum' es refereix a un document original el 1209 (699)...

En definitiva, si els resums de les escriptures de Vilabertran apunten tantes possibilitats d'estudi, què no serà llur edició íntegra, a la qual tasca, des d'aquestes pàgines, animem vehementment el Dr. Marquès després de felicitar-lo ben de cor per l'excel·lent feina ja duta a terme.

Jesús Alturo i Perucho

Jordi BOLÓS I MASCLANS, Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *Repertori d'antropònims catalans (RAC) I* (Repertoris de la Secció Filològica, II), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1994, 760 pp.

L'obra que comentem és un recull ordenat dels antropònims catalans dels segles IX i X, des dels primers documents posteriors a la (re)conquesta carolíngia fins a l'any 1000, aquest no inclòs; és a dir, del període en què el sistema de denominació personal a casa nostra encara es basava en un nom únic de persona, malgrat que cap al final del període ja sovintegen els noms dobles, que

posteriorment originarien el sistema actual de denominació composta. És precedida d'un pròleg d'Antoni M. Badia i Margarit, d'una introducció dels autors, en què expliquen l'origen i les vicissituds de l'obra, i de sengles estudis d'aquests de caràcter històric i lingüístic.

Es tracta d'una obra singular en diversos aspectes. Començada el 1979, és probablement el primer 'corpus' informatitzat realitzat a casa nostra. La informació aplegada és molt extensa, quantitativament i qualitativament; és a dir, tant pel que fa al nombre d'ocurrències, prop de quaranta mil, com a la varietat de noms aplegats, ço que fa que sigui un repertori ben complet i representatiu de l'onomàstica catalana d'aquell període.

Ja hem dit que aquest és un recull ordenat. Això vol dir que totes les ocurrències han estat agrupades, és a dir, aplegades les formes idèntiques o afins. Això ja deu haver comportat una feina considerable, tenint en compte el polimorfisme de les grafies medievals i el volum del material de base. Cal dir que aquesta ordenació no pretén altra finalitat que la presentació útil dels materials; és a dir, que ni tan sols pretén ésser una lematització ni hi ha informació etimològica. Algú ho podrà retreure als autors, però també podem valorar positivament aquesta actitud prudent a la vista de la complexitat que presenta l'onomàstica catalana d'aquest període. Ultra la problemàtica de l'etimologia i de la preponderància, goda o franca, dels noms d'origen germànic, que són la majoria en aquest repertori, no és menys complicada potser la sèrie de noms presumptament d'altra procedència: per exemple, un nom com 'Ateo', documentat al comtat d'Urgell l'any 961, podia llavors tenir el significat, d'origen grec, que li podríem atribuir ara? O bé prové de l'arrel goda 'atta -pare'? No és menys enigmàtica i interessant l'aparició del nom 'Cathalani' al territori de Girona el 917 (o el 922, segons d'altres).

És molta la informació lingüística i històrica que hom pot obtenir en aquest recull, no solament de caràcter onomàstic, sinó també en relació amb l'evolució fonètica i amb els noms comuns; per exemple, després de veure les catorze ocurrències del nom femení 'Bonamoca (Bonamoza)' i llur repartiment territorial, sembla que no són exactes les consideracions que a propòsit d'aquest nom fa Joan Coromines (*Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, V, 810, s. v. 'mosso').

És evident que una obra d'aquesta mena no pot estar exempta de defectes. Com és habitual en aquest anuari i en tota crítica que s'ho valgui, n'assenyalarem alguns, sense que això signifiqui cap demèrit de l'obra realitzada; que sapiguem, un dels autors, Josep Moran, pertany al Departament de Filologia Catalana, no pas al de Filologia Romànica, com diu la pàg. 14, línia 27; la pàgina 49, línia 12, sens dubte ha de dir 'publicat' en lloc de 'pubicat!'; pàg. 53, nota 192: *Namenforschung* hauria de substituir *Namentorschung*; pàg. 59, línia 9: *Marcutius*, en lloc de *Marcitius*; pàg. 150, col. 2: caldria incloure el grup *Aurutio* dins el grup *Aurutius*; caldria també incloure el grup *Ermengardis* (pàg. 198, col. 2, i pàg. 199, col. 1 i 2) en el grup *Ermengardus* (pàg. 274, col. 2); i així mateix el grup *Guderico* (pàg. 341, col. 1) dins el grup *Codericus* (pàg. 207, col. 2).

Jordi Bruguera

Les Constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII). Estudi, introducció i edició a cura de Gener GONZALVO I BOU (Textos jurídics catalans. Lleis i costums, II/3), Barcelona, Generalitat de Catalunya (Departament de Justícia) 1994, LXXII i 222 pp.

Tal com permetren d'endevinar les dades proporcionades pel títol precedent, tenim en aquest volum una introducció (XIX-LXXII), el cos del volum (1-204) i les taules finals (205-221).

En la introducció l'editor precisa l'objectiu del seu treball: «...una edició crítica de tots els textos de Pau i Treva dels segles XI-XIII, que restarien així agrupats, per primer cop, en un sol volum» (XIX). Aquest és, doncs, el nucli del volum que ens ocupa, nucli completat «amb una petita síntesi històrica dels orígens i l'evolució d'aquesta institució» (*ibid.*).